

Прегледни рад
УДК: 726.54(497.115)"13"
271.222(497.11)-523.4
DOI: 10.5937/zrffp56-63041

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ИСТОРИЈЕ ЦРКВЕ СВЕТОГ ЂОРЂА У РЕЧДНИМА

Бојана М. СТЕВАНОВИЋ¹
Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Институт за историју уметности
Београд (Србија)

---

¹ bojanastev@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-7341-1204>

Примљен: 26. 11. 2025.

Прихваћен: 25. 3. 2026.

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ИСТОРИЈЕ ЦРКВЕ СВЕТОГ ЂОРЂА У РЕЧАНИМА²

Кључне речи:
Црква Светог
Ђорђа;
Речани;
Сува Река;
Метохија;
средњовековни
споменици;
документација.

Сажетак. Рад се бави сумирањем познатих података везаних за један од важних, данас уништених средњовековних споменика српске баштине на Косову и Метохији – Цркву Светог Ђорђа у Речанима. На основу најранијег помена села у Душановој хрисовуљи својој задужбини, манастиру Светих Арханђела код Призрена (о. 1348), и анализе епиграфског материјала, конкретно – надгробне плоче пронађене у самој цркви са натписом који помиње неког војводу и његово упокојење 1370. године, разматра се датовање цркве, које се најпоузданије може довести у везу управо са овим надгробним натписом. Рад даје преглед стања споменика у појединим фазама његовог трајања као и конзерваторских радова који су спроведени између 1955. и 1961. године, када је црква стављена под заштиту државе. Посебан нагласак стављен је на уништење цркве 1999. године, након доласка међународних снага, и на савремене покушаје ревизије њеног идентитета кроз непотпуне или погрешне званичне евиденције. Истиче се значај очувања научне документације као јединог преосталог сведочанства о овом споменику.

² Реализацију овог истраживања финансијски је подржало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије у склопу финансирања научноистраживачког рада на Филозофском факултету Универзитета у Београду, Уговор бр. 451-03-33/2026-03/200163.

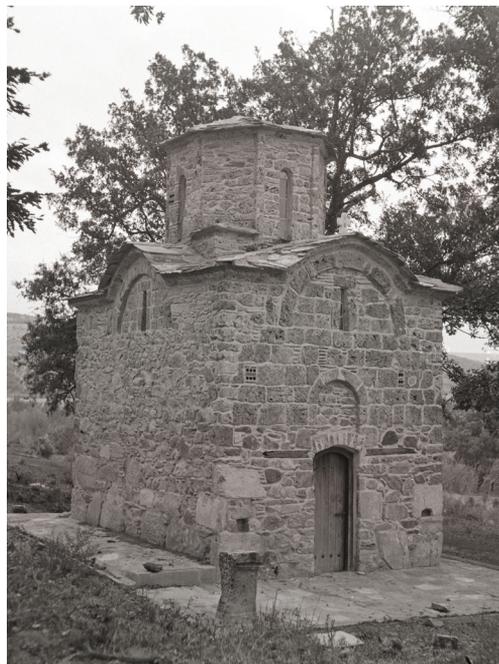
Црква Светог Ђорђа у Речанима је била грађевина мањих димензија, сажетог уписаног крста, са три травеја и куполом. Фасаде су јој изведене тесаним и притесаним каменом уз примену опеке и керамопластичних елемената у вишим деловима. По свом просторном плану и начину зидања грађевина показује одлике српске архитектуре зрелог XIV века (Стевановић, 2015, стр. 119–128). Речанска црква је јуна 1999. године неповратно уништена, те ћемо се у овој прилици укратко осврнути на податке о њој (Јокић, 2004, стр. 66; Крстић, 2002, стр. 68; Меморандум СПЦ, 2003, стр. 103, бр. 100).

Село Речани, у којем се налазила Црква Светог Ђорђа, смештено је југоисточно од Суве Реке, док је североисточно од њега село Дуља. У непосредној близини Речана, тачније у истој области је и село Муштутиште (Ђурић, 1963, стр. 67; Ивановић, 1987, стр. 518; Јастребов, 1879, стр. 64; Костић, 1928, стр. 97; Петковић, 1950, стр. 286). У Муштутишту је постојала Црква Богородице Одигитрије, задужбина великог казнаца Јована Драгослава и његове породице, подигнута 1315. године (Ђорђевић, 1994, стр. 131; Ђурић, 1963, стр. 61–63). Као и речански храм, она је такође уништена 1999. године (Mnemosyne, 2003, стр. 355–357; Павличић Шарић, 2017, стр. 497; Павличић Шарић, 2023, стр. 178).

Први писани помен села Речана забележен је у препису хрисовуље цара Душана издате манастиру Светих Арханђела. Препис ове оснивачке повеље пружа податак да цар Душан, међу бројним поседима, село Речани дарује овом манастиру (Арханђелска повеља, 1987, стр. 348; Јастребов, 1904, стр. 66; Мишић и Судотин-Голубовић, 2003, стр. 94, 125; Новаковић, 1912, стр. 688; Пурковић, 1940, стр. 135; Шафарик, 1862, стр. 278). Називи места која се граниче са Речанима остали су до нашег времена непромењени (Ивановић, 1987, стр. 518). Поуздано време настанка повеље манастира Светих Арханђела није тачно утврђено, али сва је прилика да се може датовати у време око 1348. године. Као основ за ово датовање узима се повеља овог владара издата манастиру Светих Арханђела у Јерусалиму, јер се у њој помиње да је поставио темељ Цркви Светих Арханђела, највероватније његовој задужбини подигнутој недалеко од града Призрена (Шафарик, 1862,

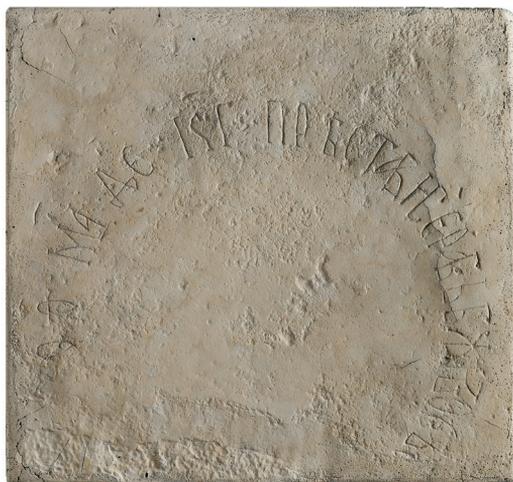
Слика 1. Поглед на Цркву Светог Ђорђа у Речанима пре конзерваторско-рестаураторских радова (Покрајински завод за заштиту споменика културе, Приштина)

Слика 2. Поглед на цркву са запада пре конзерваторско-рестаураторских радова (Покрајински завод за заштиту споменика културе, Приштина)

стр. 311).³ Дакле, 1348. годину неки аутори сматрају годином до које је, без сумње, црква у Речанима морала да настане (Бабић-Ђорђевић, 1981, стр. 653; Ђурић и Бабић-Ђорђевић, 1997, стр. 70; Радојчић, 1966, стр. 152). Наиме, већина аутора који су се бавили Црквом Светог Ђорђа у Речанима (Слике 1–2) узима у обзир помен Речана који потиче из каснијег преписа, у време датованог настанка Душанове повеље издате манастиру Светих Арханђела код Призрена. Међутим, аутори који се позивају на 1348. годину као годину када је Црква Светог Ђорђа у Речанима већ постојала, са изузетком Војислава Ј. Ђурића и Тање Велманс, не износе подробније објашњење, тј. разлог на основу којег су дошли до поменуте године. У препису хрисување не помиње се Црква Господња у селу Речани (Арханђелска повеља, 1987, стр. 348; Ђурић, 1963, стр. 85; Мишић и Суботин-Голубовић, 2003, стр. 94, 125; Новаковић, 1912, стр. 688; Шафарик, 1862, стр. 278; Velmans, 1977, стр.

³ Повеља издата манастиру Светих Арханђела у Јерусалиму је фалсификат (Мошин, 1981, стр. 7–28, нарочито 12–13, 20, 26).

Слика 3. Копија српскословенског натписа на надгробној плочи незнаног војводе, вероватно ктитора Цркве Светог Ђорђа, који се упокојио 23. децембра 1370. (одливак начинио Стоиша Веселиновић 1971, Галерија фресака Народног музеја у Београду, инв. бр. 27_1107)

239). Изостанак оваквог податка без сумње нас уверава да црква из овог села која је посвећена Светом Ђорђу није постојала у то време (Ђурић, 1963, стр. 85; Velmans, 1977, стр. 239).⁴ Цар Душан међу селима која поклања Светим Арханђелима помиње село Речане као и неке његове топониме, при чему не наводи Цркву Светог Ђорђа. По правилу, кад год би у неком селу постојала црква, она би била наведена у повељи. Управо та околност представља ваљан аргумент да Црква Светог Ђорђа у време када је датована повеља није била сазирана (Ђурић, 1963, стр. 85).

Иако нема поузданог податка о времену подизања Цркве Светог Ђорђа, постоји натпис на основу којег се зна када је ова црква засигурно била већ подигнута. Наиме, у поду централног простора цркве пронађен је део плоче од белог мермера чији је садржај натписа, нажалост, био и у време првих истраживача у приличној мери оштећен⁵ (Вученовић, 1956, стр. 350–351; Ђурић, 1963, стр. 68; Срећковић, 1882, стр. 20) (Слика 3). Преписивање и објављивање сачуваних остатака који су некад били саставни део натписа на надгробној плочи представљало је фокус готово свих посетилаца речанске цркве који су нашли за сходно да је у својим радовима помену, као и оних чији су предмет истраживања били натписи (Ђорђевић, 1994, стр. 179; Ђурић, 1963, стр. 68; Ивановић, 1984, стр. 26, сл. 22; Јастребов, 1879, стр. 64; Костић, 1928, стр. 97; Милојевић, 1877, стр. 156–157; Срећковић,

⁴ Војислав Ј. Ђурић, а потом и Тања Велманс запажају да се у повељи нигде експлицитно не помиње постојање цркве у Речанима.

⁵ Нажалост, прецизније место где се надгробна плоча налазила није могуће утврдити, будући да археолошка истраживања нису вршена, као и да ранији истраживачи не дају ближе одређење њеног места. Сва је прилика да је реч о централном делу наоса невеликог храма.

храма прикључио и сам Јастребов, тадашњи руски конзул у Призрену. Он објављује садржину два натписа са надгробне плоче из ове цркве. Узгред, Јастребов обавештава о локацији села, а даје податак и о броју кућа као и о конфесионалном саставу мештана (Јастребов, 1879, стр. 64).

Како бележе рани истраживачи, у цркви је постојала плоча са текстом који се због оштећења није могао прочитати ни у њихово време (Ђорђевић, 1994, стр. 179; Јастребов, 1879, стр. 64; Срећковић, 1882, стр. 20; Стојановић, 1982, стр. 44, бр. 130). Међутим, она није претрајала до времена потоњих проучавалаца речанске цркве (Ђурић, 1963, стр. 68). Панта Срећковић нам доноси важну белешку: „На сред цркве сахрањена је нека знаменита личност, јер стоји мермерна плоча, преко средине препукла и натпис оштећен. Ја сам могао оволико разабрати:... љ...воєвода б... дубе...уро...внк Ѐ вєтна мѹ памєт” (Срећковић, 1882, стр. 20). Објављени натпис у *Подгајицима*, Јастребов понавља у слободној интерпретацији у *Старој Србији* у којој наводи произвољно име и презиме војводе као лүзе (?) үрошевнчъ (?) (Јастребов, 1904, стр. 66). Према Љубомиру Стојановићу, на плочи изгубљене садржине је писало: воєвода а үзе вє ... үро...внк...вєтна мѹ памєт (Стојановић, 1982, стр. 44, бр. 130) (*Војвода а үзе ...Вечни му сѳомен*) (Стевановић, 2017, стр. 310–311). Наведено читање преузели су и каснији истраживачи (Ђорђевић, 1994, стр. 179; Ђурић, 1963, стр. 68). Како сведочи Јастребов, за поменути нечитким текстом текао је кружни текст (Јастребов, 1879, стр. 64).⁸ Овим ближим одређењем уз Срећковићеву белешку да је плоча пукла преко средине долази се до недвосмисленог закључка да је реч о једној плочи чији је део са кружним исписом преостао у цркви до њеног нестанка (Стевановић, 2017, стр. 310–311) (Слика 3).⁹

На основу ктиторског права, у црквама или манастирима које је подигао могли су да буду сахрањивани чланови његове породице или сам ктитор (Ктитор, 1999, стр. 339; Марковић, 1925, стр. 115–116; Троицки, 1935; Шуица, 2000, стр. 150). Сматрамо да треба прихватити претпоставку да је неидентификовани носилац војводског достојанства био ктитор Цркве Светог Ђорђа у Речанима (Ђорђевић, 1994, стр. 89, 92, 179; Ђорђевић, 2008, стр. 511; Шуица, 2000, стр. 151; Реџани, 1966, стр. 65). Ипак, ваља нагласити да се у натпису на надгробној плочи из Речана није сачувала реч ктитор. Позната су само три примера ћирилске фунерарне епиграфике у којима се помиње реч ктитор. Ова одредница поменута је у оквиру натписа надгробних плоча у Кончу, Рили и Цркви Светог Атанасија код Лешка (Габелић, 2008, стр. 27, 30).

⁸ Мисли се на Јастребов, 1879, стр. 64.

⁹ О томе сведоче белешке, као и начињен калк дела натписа кружног облика. Поменута документација настала је у оквиру пројекта „Грађа за изучавање хришћанске уметности на Косову”.

Обележавање места сахране у зависности од изгледа може да припадне неком од три типа обележавања гробних места. Надгробне плоче са натписом припадају најједноставнијем типу. Овом типу припадају и плоче које поред натписа могу да садрже извештај украс или грб сахрањеног властелина. Нешто усложњенији облик обележавања гробног места представљају зидане гробнице или аркосолијуми (Ђорђевић, 1994, стр. 43–44). Најрепрезентативније гробно обележје представљао је саркофаг (Поповић, 1992, стр. 178–180). Свакако најсложенији тип оличен је у храмовима подизаним са циљем да буду гробна места својих ктитора (Ђорђевић, 1994, стр. 44). Мермерна плоча која је прекривала место покоја нама непознатог војводе припада, судећи по њеном изгледу, најједноставнијем типу надгробне плоче са исписаним натписом (Вученовић, 1956, стр. 352, сл. 6; Ђорђевић, 1994, стр. 43–44; Томовић, 1974, стр. 76, сл. 61). Број очуваних властеоских гробница са подручја средњовековне Србије прилично је мали. Један од најрепрезентативнијих је саркофаг из североисточног угла припрате Дечана (Габелић, 2008, стр. 31). Такође, у задужбинама српске властеле често су пронађени гробови који се доводе у везу са ктиторима или њиховим наследницима. На основу надгробних обележја један број цркава управо се приписује ктиторима из редова властеле (Ђорђевић, 1994, стр. 44). Наравно, читава Црква Светог Ђорђа у Речанима, шире гледано, може да буде посматрана и као маузолејна грађевина. У прилог могућности оваквог схватања можда сведочи сликани програм речанске цркве (Ђорђевић, 2008, стр. 511). Представе светих лекара као и избор појединих светих жена чини се да упућују на болест и смрт војводе који је сахрањен у њој (Ђорђевић, 1994, стр. 92; Стевановић, 2013, стр. 237). Свети лекари, Света Анастасија Фармаколитрија и Света Недеља, којима је била придружена и Света Петка указују на веру у исцељење као и наду у Васкрсење (Стевановић, у штампи). Да има основа за тврдњу да је црква у Речанима ктиторија сахрањеног војводе, говоре како посвета цркве тако и сама грађевина и њено зидно сликарство чији степен израде одговара социјалном положају властелина са звањем војводе. Уосталом, и по својим архитектонским облицима и величини речанска црква спада у корпус споменика чији су ктитори потицали из редова српске властеле XIV столећа.

Након исписаног датума који се односи на време смрти личности везане за речанску цркву, највероватније њеног ктитора, Црква Светог Ђорђа у Речанима је претрајавала дуги низ година, а да о њој није забележен било какав податак (Ивановић, 1987, стр. 518). Иван Степанович Јастребов приликом своје посете Цркви Светог Ђорђа у Речанима забележио је да је овај споменик био у запуштеном стању. На свом путу по Косову и Метохији цркву је посетио и Панта Срећковић који такође бележи да је црква пропала, јер „[...] свеци готово читави стоје, само их киша квари...” Он, такође, наводи да су се обнови цркве противили Арнаути (Срећковић, 1882, стр. 20). Петар Костић бележи да се у цркви није вршила служба Божија. Будући

да се интересовао за црквени живот и прилике у којима је живео српски народ Призрена и његове околине у XIX веку, Петар Костић уз основне информације о локацији цркве, њеној посвети и натписима са надгробне плоче, открива још по који вредан податак за стицање потпуније слике о једном делу претрајавања овог споменика културе. Костић пише о стању у којем се црква налазила као и о настојању мештана да се организују око њене обнове (Костић, 1928, стр. 97–98). Нажалост, тачно време када се са одржавањем богослужења престало остало је непознато. Костић наводи и то да је купола почела да се урушава, да на цркви није било врата као и да су мештани – наведени као Арнаути – у њој држали стоку (Костић, 1928, стр. 97). Забележен је и један покушај да се црква обнови. Требало је да обнову финансирају Срби, а да је реализује Албанац, Абдураман. Први покушај да црква буде стављена у функцију наишао је на снажно противљење локалних Албанаца. Наиме, један просветни радник из Призрена успео је да убеди Албанца Абдурамана из села Речана, који је претходно злостављао једну српску девојку, да на себе прихвати оправку цркве. Трошкове радова, према договору, требало је да носе Срби. Том приликом, међутим, до оправке цркве није дошло. Разлог неуспеха извођења оправке било је убиство Абдурамана које су организовали његови сународници како би осујетили реновирање српске цркве (Костић, 1928, стр. 97–98). Критички осврт на Костићеве белешке остаје ван домашаја провере – оне свакако не могу да представљају поуздан основ за расветљавање дела историје тада већ запустеле речанске цркве.

Како би историја Цркве Светог Ђорђа у Речанима била што потпуније сагледана, потребно је свакако да истакнемо и то да је у цркви дошло до пожара. То је закључено на основу измењених колористичких вредности живописа (Слика 4). Нажалост, време и узрок овог пожара остају нашим сазнањима непознати (Ђорђевић, 1994, стр. 63; Ђурић, 1963, стр. 82–83; Ђурић, 1974, стр. 76; Ивановић, 1987, стр. 518). Чини се врло вероватним да је до пожара дошло након што је црква запустела, те су ватру можда запалили чобани који су овде напасали стоку.

На цркви су, према сведочењу мештана, 1926. године извршени први обимнији радови (Вученовић, 1956, стр. 351; Јокић, 2004, стр. 66; Mnemosyne, 2003, стр. 360; Стевановић, 2015, стр. 121).¹⁰ Тада су учињене извесне преградње, црква је споља омалтерисана и окречена у бело, а том приликом добила је и нови кровни прекривач изведен од плоча шкриљца (Стевановић, 2015, стр. 121, 123, 126). Озбиљнији стручни радови на архитектури и живопису цркве које је спроводио Завод за заштиту споменика културе из Приштине започети су у августу 1955. и извођени од 1956. до 1960. године (Вученовић, 1956, стр. 352; Ивановић, 1963, стр. 257; Ивановић, 1987, стр. 519; Јокић, 2004,

¹⁰ Допуњено увидом у документацију Покрајинског завода из Приштине.

Слика 4. Свети Ђорђе и Свети Теодор Стратилат
(легат Ивана М. Ђорђевића, Институт за историју уметности, Београд)

стр. 66; Крстић, 2002, стр. 68; Мпemosyne, 2003, стр. 360–361).¹² У краћем временском интервалу, тачније у периоду од месец дана, конзерваторски радови су настављени и 1961. године (Ивановић, 1963, стр. 257–267). Исте године донето је решење којим је Црква Светог Ђорђа у Речанима проглашена за споменик културе и стављена под заштиту државе.¹³ На изузетну важност стручног и систематичног формирања, чувања и проучавања документације о културно-историјским споменицима, нарочито на просторима Косова и Метохије, недавно је скренуо пажњу Драган Војводић (Војводић, 2023, стр. 437–441). Прикупљање, обрада и објављивање грађе о споменицима архитектуре, скулптуре и сликарства представљало је један од најважнијих развојних праваца историје српске средњовековне уметности. Овом приликом треба нагласити значај сачуване документације о уништеној речанској цркви без које би њена проучавања била готово немогућа. Највећи и најзначајнији део те грађе сачуван је у документационом фонду

¹² Јуна 1955. године у Београду написао је предлоге за вршење конзерваторских радова архитекта Светислав Вученовић, тадашњи службеник Савезног института за заштиту споменика културе (Вученовић, 1955).

¹³ Према документацији Покрајинског завода из Приштине. Решење бр. 02–178/1 донето је 5. јуна 1961. године у Приштини, а потписао га је тадашњи директор Милан Ивановић.

Покрајинског завода за заштиту споменика културе из Приштине. Реч је најпре о конзерваторским цртежима, плановима, дневницима конзерваторских радова, белешкама, као и црно-белим снимцима архитектуре и живописа, начињеним током 1956. и 1961. године.¹³ У време формирања поменуте документације о Цркви Светог Ђорђа у Речанима на челу Покрајинског завода у Приштини налазио се Милан Ивановић, чији приватни снимци такође употпуњавају прикупљену грађу. Такође, ваља споменути грађу насталу приликом теренских истраживања изведених у речанској цркви током августа 1986. године, у оквиру пројекта „Грађа за изучавање хришћанске уметности на Косову”, којим је руководио Сретен Петковић. Веома значајна збирка фотографија речанског храма и његових фресака чува се у Легату Ивана Ђорђевића на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Она је настала осамдесетих година XX века и једина, поред снимака у црно-белој техници, садржи и већи број колор снимака речанског живописа. У прикупљену грађу уврштени су и црно-бели снимци из Легата Душана и Ружице Тасић, фотографије Гордане Бабић и Бранислава Тодића,¹⁴ као и снимци начињени након потпуног разарања речанске цркве, настали заслугом људи укључених у пројекат Центра за очување наслеђа Косова и Метохије – *Mnemosyne*. Сва поменута прикупљена грађа дигитализована је у оквиру рада Одбора за историју уметности и Академијског одбора за проучавање Косова и Метохије САНУ (Војводић, 2023, стр. 447, н. 9).¹⁵

Простор Косова и Метохије у савременом историјском контексту обележен је дубоким друштвено-политичким потресима који су имали далекосежне последице по очување културне и уметничке баштине. Након оружаних сукоба 1999. године, уништавање сакралних споменика и других материјалних сведочанстава средњовековне културе попримило је системски карактер, упркос успостављању међународне цивилне и војне управе у виду администрације УНМИК-а и присуства снага КФОР-а, чији је мандат обухватао и заштиту културних добара (Војводић, 2023, стр. 446–447; Јокић, 2004, стр. 89; Крстић, 2002, стр. 17–18).

У том ширем оквиру може се посматрати и уништење храма Светог Ђорђа у Речанима, споменика који је припадао корпусу српске средњовековне сакралне архитектуре на простору јужне српске покрајине. Црква је у јуну 1999. године најпре спаљена, а затим и минирана, чиме је у потпуности уклоњена из материјалне стварности и трајно онемогућена као предмет

¹³ О настанку фото-документације видети Ивановић, 1961, стр. 346.

¹⁴ И овом приликом изражавам захвалност проф. Браниславу Тодићу што ми је дао на увид грађу насталу на пројекту којим је руководио Сретен Петковић, као и своје личне фотографије.

¹⁵ Аутор овог рада је имао прилику да од 2008. године учествује у дигитализацији грађе косовскометохијског наслеђа, и на томе захваљује академицима и професорима Драгану Војводићу и Миодрагу Марковићу, као и академику Гојку Суботићу.

Слика 5. Расути остаци Цркве Светог Ђорђа у Речанима, разнете експлозивом 1999. године, након доласка снага КФОР-а

даљих историјско-уметничких истраживања (Слика 5). Поједина истраживања, посебно теренска, онемогућена су, али не сва, што показује овај рад, али и неке друге студије о цркви које су настале управо након 1999. године. Све је то било могуће управо захваљујући на време начињеној и сачуваној документацији, што је истакнуто у овом раду. Управо на основу сабране и дигитализоване грађе 2018. године, у издању САНУ и Института за историју уметности Филозофског факултета објављена је публикација *Црква Светиој Ђорђа у Речанима. Цртежи и фотодографски снимци архивекитуре и живописа*. Она је омогућила да уништеној цркви буде на изванредан начин у науци и култури продужено трајање, као и да се можда у будућности оствари њена научно заснована физичка обнова (Војводић, 2023, стр. 448). Посебну тежину овој чињеници даје околност да је разарање извршено након успостављања међународног безбедносног присуства, што упућује на недовољну ефикасност постојећих механизма заштите културне баштине у постконфликтном периоду (Јокић, 2004, стр. 66; Крстић, 2002, стр. 68; Меморандум СПЦ, 2003, стр. 103, бр. 100; Павличић Шарић, 2017, стр. 486–488; Павличић Шарић, 2021, стр. 247).

Поред физичке деструкције, Црква Светог Ђорђа у Речанима данас је изложена и процесу историјско-уметничке маргинализације, који се огледа у њеном непотпуном или искривљеном представљању у савременим институционалним регистрима културног наслеђа. На овај проблем

указала је Јелена Павличић Шарић, анализирајући званичну базу података о културном наслеђу Косова и Метохије коју је припремило Министарство културе, омладине и спорта такозване Републике Косово. У наведеном регистру Црква Светог Ђорђа у Речанима датована је тек оквирно у XIV век, без навођења њеног архитектонског типа, фреско-декоративног програма или раније научне литературе, уз тврдњу да су од грађевине сачувани искључиво појединачни камени фрагменти. Оваквим селективним приступом документовању културних добара нарушава се континуитет научног знања и отвара простор за редефинисање идентитета српских сакралних споменика, при чему се историјско-уметничка интерпретација подређује савременим идеолошким и политичким конструктима (Павличић Шарић, 2017, стр. 497–498; Павличић Шарић, 2021, стр. 247–248).¹⁶ Наравно, важно је поменути да су постојали институционални напори у Републици Србији да се баштина сачува у дигиталној форми и на тај начин учини видљивијом и приступачнијом широј јавности, те је с тим циљем било спроведено више пројеката, са мањим или већим успехом. Чињеница је да се старање о споменицима спроводи и у виртуелном свету, те дигитализација представља важан облик друштвене заштите. Основне податке о речанској цркви могуће је тако пронаћи, на пример, у бази *Елекџронски каталог нејокрејних сјоменика кулџуре у Србији*.¹⁷ Поменути каталог је настајао по фазама, у оквиру различитих пројеката које су подржали Унеско, Министарство културе или Министарство просвете, науке и технолошког развоја. Упркос својим недостацима, каталог показује намеру да прикупљена стара документација буде обједињена са новим подацима са терена.¹⁸

Литература

- Арханђелска повеља. (1987). У: А. Јевтић (ур.), *Задужбине Косова. Сјоменици и знамења срјској народа* (стр. 348). Призрен–Београд: Епархија рашко-призренска – Богословски факултет.
- Бабић-Ђорђевић, Г. (1981). Разгранаване уметничке делатности и појава стилске разнородности. У: С. Ђирковић (ур.), *Историја срјској народа I* (стр. 641–663). Београд: Српска књижевна задруга.
- Војводић, Д. (2023). Значај проучавања и документовања српских споменика на Косову и Метохији. У: Д. Војводић (ур.), *Заштитија, очување и афирмација срјској кулџурној наслеђа на Косову и Метохији* (стр. 437–458). Београд: САНУ.

¹⁶ О фалсификовању историјских података исцрпно видети Томић и Живковић, 2023, стр. 355–424.

¹⁷ <http://spomenicikulture.mi.sanu.ac.rs/spomenik.php?id=430>

¹⁸ Овом приликом захваљујем колегиници др Јелени Павличић Шарић која ми је ставила на увид рукопис рада *Дигитализација у служби очувања наслеђа Косова и Метохије*.

- Вученовић, С. (1955). *Извештај о иреіледу радова на Цркви Св. Ђорђа у Речану*. Приштина: Покрајински завод.
- Вученовић, С. (1956). Архитектура Цркве Св. Ђорђа у Речану и конзерваторски радови на њој. *Гласник Музеја Косова и Метохије*, I, 347–355.
- Габелић, С. (2008). *Манастир Конче*. Београд: Филозофски факултет – Институт за историју уметности.
- Ђорђевић, И. М. (1994). *Зидно сликарство српске властеле*. Београд: Филозофски факултет.
- Ђорђевић, И. М. (2008). Средњовековне црквене задужбине српске властеле на Косову и Метохији. У: Д. Војводић и М. Марковић (прир.), *Студије српске средњовековне уметности* (стр. 506–513). Београд: Завод за уџбенике.
- Ђурић, В. Ј. (1963). Непознати споменици средњовековног сликарства у Метохији I. *Старине Косова и Метохије*, II–III, 61–86.
- Ђурић, В. Ј. (1974). *Византијске фреске у Југославији*. Београд: „Југославија”.
- Ђурић, В. Ј. и Бабић-Ђорђевић, Г. (1997). *Српска уметност у средњем веку II*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Ивановић, М. (1961). Конзерваторски радови на споменицима културе Косова и Метохије, обављени 1959. и 1960. године. *Старине Косова и Метохије*, I, 345–349.
- Ивановић, М. (1963). Конзерваторски радови на споменицима културе Косова и Метохије у 1961. години. *Старине Косова и Метохије*, II–III, 257–267.
- Ивановић, М. (1984). *Ћирилски епиграфски споменици из Срдије, Црне Горе и Македоније*. Београд: Народни музеј.
- Ивановић, М. (1987). Црквени споменици XIII–XX века. У: А. Јевтић (ур.), *Задужбине Косова. Споменици и знамења српског народа* (стр. 387–547). Призрен–Београд: Епархија рашко-призренска – Богословски факултет.
- Јастребов, И. С. (1879). *Податци за историју српске цркве. Из иуиичкој записника И. С. Јастребова*. Београд: Државна штампарија.
- Јастребов, И. С. (1904). Стара Србија и Албанија. *Споменик СКА*, XLI, 1–267.
- Јокић, Б. (ур.). (2004). *Мартовски иојром на Косову и Метохији: 17–19. март 2004: с крајњим иреіледом унишћеној и уіроженој хришћанској културној наслеђа*. Београд: Министарство културе Републике Србије – Музеј у Приштини (са измештеним седиштем).
- Костић, П. (1928). *Црквени живој и православних Срба у Призрену и његовој околини у XIX веку*. Београд: Графички институт „Народна мисао”.
- Крстић, Б. (2002). *Сјасавање културне дашћине Срдије и Евроје на Косову и Метохији*. Београд: Координациони центар Савезне владе и Владе Републике Србије за Косово и Метохију – Liber press.
- Китор. (1999). У: С. Ћирковић и Р. Михаљчић (прир.), *Лексикон српској средњеј века* (стр. 336–339). Београд: Knowledge.
- Марковић, В. (1925). Ктитори, њихове дужности и права. *ПКЖФ*, 5, 100–124.
- Марковић, М. и Стевановић, Б. (2018). *Црква Свеіоі Ђорђа у Речанима. Црїежи и фойографски снимци архитектуре и живојиса*. Београд: САНУ – Институт за историју уметности.
- Меморандум СПЦ: *Меморандум о Косову и Метохији Свеіоі архијерејској сабора Српске православне цркве*. (2003). Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.

- и Метохији. У: Д. Војводић (ур.), *Зашићениа, очување и афирмација српској културној наслеђа на Косову и Метохији I* (стр. 355–424). Београд: САНУ.
- Томовић, Г. (1974). *Морфологија ћирилских написана на Балкану*. Београд: Историјски институт.
- Троицки, С. (1935). *Кћићторско ѓраво у Византији и Немањинској Срдији*. Београд: Српска краљевска академија.
- Шафарик, П. (1862). Хрисовуља цара Стефана Душана којом оснива манастир Св. Арханђела Михаила и Гаврила. *Гласник Друшћива српске словесности*, 15, 266–310.
- Шуица, М. (2000). *Немирно доба српској средњеј века. Власћела српских обласних јосјодара*. Београд: Службени лист СРЈ.
- Мнемосуне. (2003). *Финални извешћај, ѓројекатћ зашићение ѓриродној и културној наслеђа у Метохији јул 2001 – јун 2002*. Београд: Центар за очување наслеђа Косова и Метохије.
- Рећани. (1966). У: G. Babić (прir.), *Enciklopedija likovnih umjetnosti* (стр. 65). Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Velmans, T. (1977). *La peinture murale byzantine à la fin de Moyen âge I*. Paris: Klincksieck – Collection. Bibliothèque des „cahiers archéologiques”.

Bojana M. STEVANOVIĆ

University of Belgrade
Faculty of Philosophy
Institute of Art History
Belgrade (Serbia)

A Contribution to the Study of the History of the Church of St. George in Rečani

Summary

This paper deals with the history of the Church of St. George in the village of Rečani near Suva Reka, one of the significant, now completely destroyed medieval monuments of Serbian cultural heritage in Kosovo and Metohija. The paper provides an overview of the earliest mentions of Rečani in Dušan's charter to the Monastery of the Holy Archangels and points to different interpretations of its dating, of which the time around 1348 is most commonly accepted. However, there is no certain evidence that the church already existed at that time. The reliable period in which the church had already been built is established based on a tombstone inscription found in its interior, which records the death of a certain duke on December 23, 1370. An analysis of both the inscription and the burial practices pertaining to ktitors (founders) in churches they commissioned suggests the assumption that this duke was the ktitor of the Rečani church, although the term 'ktitor' was not preserved in the inscription.

After the 14th century, there are almost no written traces of the church until the 19th century, when travel writers and researchers, such as Ivan S. Yastrebov and Panta Srećković, note that the church was severely damaged, neglected, and exposed to decay. During this period, it is also mentioned that the local Albanian population prevented renovation attempts. The presence of a fire that the church was set on at some point was established based on coloristic changes in the frescoes, but the cause and the time of the fire remain unknown.

During the 20th century, attempts were made to repair the structure. The first works were carried out in 1926, while systematic conservation research and restoration were performed between 1955 and 1961. In 1961, the church was placed under state protection as a cultural monument.

In the concluding part of the paper, reference is made to the tragic fate of the church after 1999. Although under the protection of international forces, the church was first burned and then blown up with mines in June 1999, thereby irreversibly destroyed. Attention is drawn to contemporary attempts to erase the historical context through inadequate presentation of data about the monument in the institutions of the so-called Republic of Kosovo, thus creating a distorted picture of its past and significance.

Keywords: Church of St. George; Rečani; Suva Reka; Metohija; medieval monuments; documentation.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторсјиво-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).